

І. П. Миколайчук, к. е. н., доцент

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Досліджено зміст понять «стійкість», «економічна стійкість» та «економічний розвиток» підприємства у їх взаємозв'язку та взаємовпливі. Обґрунтовано сутність та складові процесу формування механізму економічної стійкості підприємства та обґрунтовано його значення для його економічного розвитку.

Ключові слова: стійкість, економічна стійкість, економічний розвиток, механізм економічної стійкості.

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах господарювання підприємство повністю відповідає за результативність та ефективність своєї діяльності, конкурентоздатність та стійкість положення на ринку. З метою стабільного розвитку підприємство приймає складні рішення в умовах мінливості, складності та постійних стратегічних змін з метою розробки конкурентних стратегій та віднаходження засобів їх реалізації, вирішення оперативних структурних управлінських завдань, в тому числі щодо вибору нових адаптивних організаційних форм та структур функціонування. З огляду на це, актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування методологічних підходів до розробки організаційно-економічного механізму забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання у поточний період часу, а також формування потенціалу його подальшого стратегічного розвитку.

Постановка проблеми. Основною метою діяльності підприємства як самостійного господарюючого суб'єкта, окрім одержання прибутку, є нарощування вартості бізнесу. У цьому векторі для підтримки стійких позицій керівництво підприємства повинно постійно дбати про збільшення обсягу та ускладнення характеру робіт, з урахуванням впливу технологічних інновацій. В кризових ситуаціях формується механізм нестійкого розвитку підприємства, що вимагає розробки заходів, що зможуть забезпечити йому стійкий розвиток. Водночас, визначальним фактором ефективності процесу управління та забезпечення стійкості функціонування підприємства на зайнятому ним сегменті ринку є компетентність керівників щодо застосування адаптивних методів управління. Таким чином стійкість підприємства є інтегральним показником оцінки впливу різноманітних факторів зовнішнього середовища на результати його діяльності, а також взаємодоповнюючих складових стратегічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні основи дослідження стійкості як наукової категорії висвітлювали у своїх

роботах численні зарубіжні та вітчизняні вчені. Серед зарубіжних, в т.ч. російських дослідників проблематиці стійкості підприємства значну увагу у своїх працях приділяли: В. Беренс, Ю. Брігхем, В. Данілов-Данільян, Г. Дейлі, О. Зайцев, О. Зеткін, Д. Кондаурова, О. Кузнєцова, Є. Кучерова, В. Медведєв, Т. Сухорукова, С. Тхір, Н. Холт, Н. Шандова, В. Ячменьова та ін. За результатами багатьох досліджень проблематику стійкості підприємства в останні роки підіймають також численні вітчизняні науковці-економісти, серед яких: Н. Алексєєнко, О. Ареф'єва, Д. Бабич, Х. Баранівська, О. Василенко, Н. Васюк, Н. Верхоглядова, В. Геєць, Т. Головач, О. Гончаренко, Д. Городянська, Б. Данилишин, В. Довбенко, В. Іванов, І. Кононова, Л. Макуха, Л. Мельник, М. Кроленко, О. Мізіна, Н. Проценко, Н. Шандова, Ю. Сімах, І. Семененко, О. Смолякова, Р. Фещур, І. Широкова, І. Шишова, та багато інших. Більшість науковців присвячують дослідження проблематиці визначення та ідентифікації сутності стійкості як філософського, математичного та економічного явища, розглядаючи його зміст, різновиди та форми. Деякі автори пропонують перелік показників оцінки економічної стійкості підприємства на тактичному й стратегічному рівнях [1]. Інші науковці розглядають інструментарій формування механізму стійкого розвитку підприємств різних галузей промисловості [2, 3, 4].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Наявність значної кількості робіт створює певні методологічні бар'єри у визначенні оптимального формату ефективного механізму управління стійкістю підприємства, методики його розроблення, що, відповідно, гальмують впровадження теоретичних розробок у практичну діяльність підприємств. Розглядаючи зміст поняття «економічна стійкість» підприємства, в численних наукових дослідженнях даної проблематики не дістали широкого загалу заходи щодо розроблення механізму економічної стійкості підприємства з урахуванням впливу різноманітних факторів зовнішнього середовища та з урахуванням складових його потенціалу, залишається неоднозначним трактування механізму формування економічної стійкості підприємства у різних сферах діяльності.

Постановка завдання. Метою дослідження є викладення теоретичних положень щодо особливостей процесу формування механізму економічної стійкості підприємства. Для її досягнення виконано аналіз існуючих підходів до розгляду поняття «стійкість підприємства» та «економічна стійкість підприємства», а також обґрунтовано складові механізму її формування.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи стійкість підприємства як динамічне, комплексне, складне і багатогранне поняття, в науковій літературі сформовано дещо різні авторські підходи до визначення її змісту. Наприклад, О. Смолякова вважає, що слід розрізняти два основних підходи до сутності стійкості об'єкту й управління нею, що взаємодоповнюють один одного: перший підхід розглядає стійкість як статичну властивість системи, за яким стійка рівновага є можливістю системи відновлюватися після незначного відхилення; другий підхід розглядає стійкість як динамічну властивість системи та визначає її як процес повернення системи до рівноважного стану [5, с. 222].

На рівні підприємства стійкість системи представляється як «економічна

стійкість». У цьому зв'язку достатньо ємним представляється визначення даної категорії В. Івановим – як здатність економічної системи підприємства не відхилятися від свого стану (статичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів [4, с. 25]. Т. Головач розглядає стійкість підприємства в якості певного компенсаційного механізму, що дозволяє йому адаптуватися до дестабілізуючого впливу середовища в процесі досягнення своїх цілей та пропонує розглядати її з позицій внутрішньої та зовнішньої стійкості. При цьому чим вищою буде стійкість підприємства, тим меншим буде ризик можливого відхилення від очікуваного результату і навпаки [4].

Результати ґрунтовного аналізу багатьох наукових підходів до сутності економічної стійкості підприємства знаходимо у Р.Фещура та Х.Баранівської, які відокремили чотири основні підходи до розгляду даного поняття, що існують сьогодні в економічній науці (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «стійкість підприємства»

№	Наукові підходи	Метафора
1	Розглядають стійкість підприємства із застосуванням умов динамічної рівноваги економічної системи	«Steady state» (стійкий стан)
2	Розглядають стійкість підприємства з позиції його фінансової стійкості та забезпечення конкурентоспроможності	фінансова стійкість
3	Розглядають проблеми стійкості, базуючись на концепції «стійкого розвитку»	(«sustainable development»)
4	Базуються на концепції стійкого економічного зростання, що характеризує динамічну рівновагу економічної системи і її ефективний розвиток	(sustained positive economic growth)

Джерело: складено за [6]

Аналіз різноманітних позицій фундаторів даних підходів показав, що перший підхід відображає умови динамічної рівноваги економічної системи. Однак, термін «стійкість» характеризує процес, пов'язаний із рівновагою, але не є їй тотожним. Другого підходу дотримується сьогодні більшість західних науковців. Третій підхід під час оцінювання стійкості економічної системи виходить з положень концепції стійкого розвитку, точкою відліку для розвитку якої є звіт Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку у 1987 році. У четвертому підході зустрічаємо ототожнення поняття «розвиток» з поняттями «зростання», які передбачають лише збільшення кількісних, а не якісних характеристик соціально-економічної системи. Оскільки кожен з підходів розглядає одну зі сторін економічної стійкості, тому для комплексного розуміння категорії «економічна стійкість» доцільно використовувати всі підходи сумісно.

Дослідження показало, що більшість науковців у сфері проблем управління однастайні в думці про тісний взаємозв'язок економічної стійкості з економічним розвитком підприємства, що визначається як динамічний багатоваріантний циклічний процес, що має спіралеподібну форму та виявляється через кількісні та якісні зрушення у структурі системи при збереженні її цілісності, стійкість якого забезпечується лише за умов його керованості з боку системи [6, с.8]. Синтезуючи погляди інших вчених, економічний розвиток доцільно розглядати як незворотні, цілеспрямовані,

керовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбуваються під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів підприємства. Водночас, проблема економічної стійкості підприємства виникає внаслідок дії дестабілізуючих чинників на економічний розвиток і зміни вектору його економічного розвитку, під яким пропонується розуміти послідовність кількісних та якісних змін, які приводять до нового вищого рівня результатів його діяльності, адаптації до змін середовища, в межах якого виникає економічна стійкість як його умова [7, с. 224].

Розглядаючи сутність категорії «механізм» щодо економічної системи, доцільно його розуміти як сукупність взаємопов'язаних елементів системи, що забезпечують її функціонування та призводять до певного економічного результату. В свою чергу, О. Смолякова пропонує розрізняти механізм утворення економічної стійкості підприємства та механізм забезпечення його розвитку. Ґрунтуючись на даній позиції, автор розробляє схему механізму утворення економічної стійкості підприємства з позиції економічного розвитку за таким алгоритмом: 1) підприємство, знаходячись в рівноважному стані в період часу t (R_t), зазнає впливу дестабілізуючих чинників D_t ; 2) траєкторія розвитку підприємства змінюється під цим впливом від рівноважного стану і переходить в стан S_{t+1} ; 3) з використанням компенсаційних механізмів стану (K_t) підприємство намагається повернутися до рівноважного стану в наступний період часу (R_{t+1}). Такий цикл періодично реалізується і під впливом рівня розвитку компенсаційних механізмів буде зростати можливість повернення підприємства в рівноважний стан [7, с. 225].

Д. Кандаурова представляє механізм стійкого розвитку як такий стан підприємства, при якому усі його основні елементи перебувають у стані підтримки своїх параметрів в певному діапазоні, що належить до розряду управлінських процесів. Автор вважає, що даний механізм може здійснюватися у послідовності таких етапів [8, с. 131]: 1) формування засад управління стійким розвитком підприємства; 2) проведення аналізу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища;

3) аналіз найбільш значимих факторів і перевірка їх відповідності умовам розвитку; 4) оцінка рівня стійкого розвитку підприємства; 5) розробка управлінських рішень і рекомендацій щодо управління стійким розвитком підприємства; 6) оформлення результатів відкритої в соціальних колах звітності.

В такій послідовності етапів автором не повноцінно розкривається зміст механізму стійкого розвитку, забезпечення якого повинне ґрунтуватися на певних принципах і методах. До сукупності принципів можуть належати такі: системності, цілестановлення, компетентності, ієрархічності, зворотного зв'язку. Досліджуючи стійкість господарської діяльності підприємства, А. Колесніков представляє її як сукупність виробничої, маркетингової, соціально-економічної й екологічної стійкості [5, с. 97]. На основі відокремлених автором видів стійкості та інших елементів в роботі запропоновано адаптивну структуру механізму стійкого розвитку підприємства

(рис. 1).

Рис. 1. Механізм стійкого розвитку підприємства

Джерело: складено та уточнено автором з використанням [9, с. 127].

Висновок. Отже, стійкість підприємства є системою його характеристик, що відображає структурну узгодженість елементів як системи зі збереженням тенденцій змін показників різних підсистем діяльності, що забезпечує рівноважний стан підприємства в умовах його економічного розвитку.

На стійкий розвиток підприємства впливає безліч факторів, проте, для ефективного функціонування важливим є не лише дослідження їх сукупності та характеру впливу, але й формування ефективного механізму забезпечення його стійкого функціонування та розвитку.

Література

1. Мізіна О. В. Оцінка економічної стійкості промислового підприємства на тактичному й стратегічному рівнях [Електронний ресурс] / О. В. Мізіна, І. М. Широкова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 39-2. – Донецьк, 2011. – С. 168-173. – Режим доступу : <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/23669/1/168.pdf>
2. Головач Т. В. Ризик та економічна стійкість підприємницьких структур / Т. В. Головач // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 2. Т. 2. – С. 38-41.
3. Іванов В. Д. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / В. Д. Іванов. – Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля, Луганськ, 2005. – 266 с.
4. Колесніков А. П. Засади механізму забезпечення стійкого розвитку підприємств / А. П. Колесніков // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – №3[41]. – С. 97-100.
5. Євдокимова Д. М. Державне регулювання економічного розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. Наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Д. М. Євдокимова. - К., 2002. - 20 с

6. Фещур Р. В. Економічна стійкість підприємства - становлення понятійного базису [Електронний ресурс] / Р. В. Фещур, Х. С. Баранівська. - Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf>.

7. Смолякова О. М. Уточнення змісту економічної стійкості підприємства та її складових / О. М. Смолякова // Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник. - №108. - С 221-228.

8. Кондаурова Д. С. Совершенствование механизма устойчивого развития промышленного предприятия / Д. С. Кондаурова // Экономика, управление, финансы: материалы II междунар. науч. конф. (г. Пермь, декабрь 2012 г.). -Пермь : Меркурий, 2012. - С. 130-132.

9. Васюк Н. В. Формування механізму стійкого розвитку машинобудівних підприємств / Н. В. Васюк // Інноваційна економіка. - 2012. - № 10. - С 125-128